

BO'LAJAK PEDOGOGLARDA TARBIYAVIY MUNOSABATLARNI TASHKIL ETISH VA BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI

Sadullayeva Guli Azadovna
Alfraganus Universiteti, 2-kurs magistri

Annotatsiya. *Bo'lajak pedogoglarning irodaviy sifatlarini tarkib toptirishda axloqiy amallarni bajarishga qaratilgan mardlik, o'z g'oyalarini himoya qilishdagi qat'iylik kabi axloqiy-irodaviy intilishlarni shakllantirish lozim bo'ladi.*

Maqolada Bo'lajak pedogoglarda tarbiyaviy munosabatlarni tashkil etish va boshqarishning nazariy asoslari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar. *Xislat, harakat, motiv, hodisa, omil, salohiyat, bilim, harakatchanlik, mezon, me'yor.*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ И УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ОТНОШЕНИЯМИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Аннотация. *Для формирования волевых качеств будущих педагогов необходимо формировать нравственно-волевые устремления, такие как смелость совершать моральные поступки, решимость отстаивать свои идеи.*

В статье изложены теоретические основы организации и управления образовательными отношениями будущих педагогов.

Ключевые слова. *Характер, действие, мотив, событие, фактор, потенциал, знание, мобильность, критерий, норма.*

THEORETICAL FOUNDATIONS OF ORGANIZATION AND MANAGEMENT OF EDUCATIONAL RELATIONS OF FUTURE TEACHERS

Annotation. *To form the volitional qualities of future teachers, it is necessary to form moral and volitional aspirations, such as the courage to commit moral actions and the determination to defend one's ideas.*

The article outlines the theoretical foundations of organizing and managing educational relations between future teachers.

Keywords. *Character, action, motive, event, factor, potential, knowledge, mobility, criterion, norm.*

Kirish. *Mamlakatimiz mustaqilligining ma'naviy asoslarini mustahkamlashda har bir o'sib kelayotgan yosh avlod qalbiga ona Vatanga mexr-muhabbat, istiqlolga sadoqat, kelajakka ishonch tuyg'ularini singdirish, dunyoqarashini kengaytirish, bir so'z bilan*

aytganda, har tomonlama yetuk, barkamol inson qilib voyaga yetkazish muhim vazifalardan biridir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 9-sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3261 sonli qarorida o'tgan davr mobaynida sog'lom va har tomonlama rivojlangan o'sib kelayotgan avlodning shakllanishini ta'minlashga qaratilgan samarali maktabgacha ta'lim tizimini tashkil qilish bo'yicha kompleks tashkiliy huquqiy chora-tadbirlar amalga oshirilishi bilan birga, mavjud tizimli kamchiliklar maktabgacha ta'lim sohasida davlat siyosatini to'liq amalga oshirishga to'sqinlik qilayotgani keltirib o'tilgan [1]. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari asosida didaktik o'yinlardan foydalanish bolalarni mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga zamin bo'ladi. Bu esa, bo'lajak pedogoglarda tarbiyaviy munosabatlarni tashkil etish va boshqarishni takomillashtirishni taqozo etadi.

Bu jarayonning keng ko'lamda amalga oshirilishi uchun esa eng avvalo ta'lim tarbiya bilan shug'ullanuvchi barcha xodimlarga ayniqsa pedagog-psixologlarga juda katta ma'suliyat yuklaydi. Buning uchun har qaysi ota-ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida avvalo shaxsni ko'rishi zarur. Ana shu oddiy talabdan kelib chiqqan holda, farzandlarimizni o'z-o'zini anglagan, mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish ta'lim sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo'lishi lozim.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Tabiiyki, eng avvalo ushbu vazifani bajarishda bo'lajak pedogoglarning bugungi zamon talablariga javob bera oladigan, ijodiy izlanuvchi va kasbiy o'z-o'zini anglagan bo'lib rivojlana olishi zarurdir.

Bo'lajak pedogoglarda tarbiyaviy munosabatlarni tashkil etish va boshqarish muammolari bo'yicha respublikamiz pedagog olimlari G.Djanpeisova, Sh.Shodmonova va boshqalar tadqiqot olib borganlar [2, 5].

Bo'lajak pedogoglarning kasbiy qadriyatlarini shakllantirish muammosining turli jihatlarini Ye.S.Polat, M.V.Moiseyeva, A.Ye.Petrov va boshqalar tomonidan o'rganilgan [4]. Shu bilan birga, tarmoq va fanlararo tadqiqotlarning xilma-xilligiga qaramay, bugungi kunda bo'lajak pedogoglarda tarbiyaviy munosabatlarni tashkil etish va boshqarishning hozirgi holati bir qator qarama-qarshiliklar bilan tavsiflanadi:

- ijtimoiy-pedagogik darajada - jamiyatning rivojlangan kasbiy qadriyatlarga ega bo'lgan pedagogik kadrlarga bo'lgan ehtiyojining ortishi va bo'lajak pedogoglarda tarbiyaviy munosabatlarni tashkil etish va boshqarish jarayonining to'liq amalga oshirilmagan aksiologik tarkibiy qismi o'rtasida;

- ilmiy-nazariy darajada - bo'lajak pedogoglarda kasbiy qadriyatlarni shakllantirish zarurati va pedagogika oliy ta'lim muassasalarining o'quv jarayonidagi tegishli shart-sharoitlarning imkoniyatlari yetarli darajada o'rganilmaganligi o'rtasida;

- ilmiy-uslubiy darajada - bo'lajak pedogoglarda tarbiyaviy munosabatlarni tashkil etish va boshqarishda kasbiy qadriyatlarni shakllantirish uchun tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarning imkoniyatlari va ularni amalga oshirishning parchalanishi o'rtasida.

Adabiyotlar tahlili qadriyat muammosi falsafaning paydo bo‘lishi bilan birga paydo bo‘lganligini aniqlashga imkon berdi, bu esa, boshqa narsalar qatorida, insonning dunyoga, atrofidagi odamlarga va o‘ziga, dunyoqarashiga bo‘lgan munosabatidagi qadriyatlar asoslari haqidagi savollarni ko‘tardi. Qadimgi davr faylasuflarining asarlarida qadriyatlar bevosita borliq tarkibiga kirganligi qayd etilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

O‘rta asrlarda aksiologik yondashuv teosofik mafkura va falsafa bilan bevosita bog‘liq edi. Ta‘limning o‘zi qadriyat vositasi edi.

Hozirgi davrda ta‘lim ma‘lum bir natija sifatida hal qiluvchi rol o‘ynay boshlaydi, bu ijtimoiy-jamiatning iqtisodiy rivojlanishiga olib keldi. M.Montessori va boshqalarning asarlarida keltirilgan yana bir yondashuv mavjud bo‘lib, bunda ta‘limga emas, balki tarbiyaga alohida o‘rin berilgan [3]. Bu yondashuv keyinchalik A.Maslou, K.Rojers, V.A.Suxomlinskiy va boshqa olimlarning asarlarida ishlab chiqilgan bo‘lib, ular o‘quv jarayonini emas, balki o‘quvchining o‘ziga xos qiymati haqidagi g‘oyani himoya qilganlar; individual xususiyatlarni hisobga olish va talabaning shaxsiy imkoniyatlarini ochib berish kerakligi ta‘kidlangan.

Pedagogika taraqqiyotining hozirgi bosqichida aksiologik yondashuv fundamental yondashuvlardan biri hisoblanadi. Pedagogika fanida qadriyat, qadriyat munosabatlari va yo‘nalishlarini shakllantirishga alohida e‘tibor beriladi. Tadqiqotchilar ularning o‘zgaruvchanligini ko‘plab omillarga, masalan, davrga, ijtimoiy tizimga, ta‘lim paradigmasiga, ta‘lim jarayoni subyektlariga umumiy munosabatga va boshqalarga ta‘kidlaydilar.

Bo‘lajak pedogoglarda tarbiyaviy munosabatlarni tashkil etish va boshqarishda quyidagi tarkibiy qismlarini ajratib ko‘rsatamiz:

- 1) axloqiy bilimlar;
- 2) axloqiy munosabatlar, baholar;
- 3) axloqiy kechinmalar;
- 4) axloqiy-irodaviy intilishlar;
- 5) maqsad va vositalarning axloqan tanlanishi;
- 6) axloqiy amallarni takomillashtirib borish;
- 7) axloqiy amallarni bajarish;
- 8) o‘zida shaxs axloqiy sifatlarini loyihalash.

Ularini kasbiy yetuklikni ta‘minlovchi asosiy tarkibiy qismlar bilan qiyoslash mumkin. Motivatsion xislatlarga ko‘ra bo‘lajak pedogoglarda tarbiyaviy munosabatlarni tashkil etish va boshqarishda axloqiy me‘yorlarga nisbatan quyidagilardan tarkib topuvchi haqqoniy va asoslangan munosabatni shakllantirish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

- insonga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lish;
- shaxsiy va jamiat qiziqishlarini uyg‘unlashtira olish;
- yuksak g‘oyalarga intilish;
- haqqoniylik;
- axloqiy me‘yorlar;

- hayotiy maqsadlar;
- hayotning ma'nosi;
- o'z majburiyatlariga mas'uliyatli yondashuv, boshqalar bilan muloqotga ehtiyoj sezish.

Motivatsion xislatlarning qayd etilgan elementlarini rivojlantirish shaxsni shakllantirish va rivojlantirishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Biroq, bu o'rinda real mavjud bo'lgan motivlarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozim bo'ladi. Nima qilish, nimaga intilish lozimligini bilish – bu hali shu narsani amalga oshirishni xohlash yoki shu narsaga intilish degani emas.

Tahlil va natijalar

Motivatsion asoslar ularni o'zlashtirish jarayonida emas, balki shunga jalb qiluvchi hodisalarni boshdan kechirish davomida hosil bo'ladi. Ushbu jarayon faqat insonning real hayotida, u turli emotsiyalarni boshdan kechirganida amalga oshadi. Shu sababli motivatsion xislatlar rivoji hech qachon unga emotsional omillarning ta'sirisiz amalga oshmaydi.

Intellektual salohiyatga ko'ra axloqiy qadriyatlar to'g'risidagi quyidagi bilimlarning hajmini, chuqurligi, harakatchanligini shakllantirish lozim bo'ladi: axloqiy ideallar, xulqining mezon va me'yorlari (insoniylik, hamdardlik, muhabbat, burch, adolat, kamtarlik, o'z harakatlarini tanqidiy baholash, rostgo'ylik, mas'uliyat).

Bo'lajak pedogoglarning irodaviy sifatlarini tarkib toptirishda axloqiy amallarni bajarishga qaratilgan mardlik, o'z g'oyalarini himoya qilishdagi qat'iylilik kabi axloqiy-irodaviy intilishlarni shakllantirish lozim bo'ladi. Bu o'rinda shaxs o'z oldiga qo'yadigan maqsadni qanday belgilashi emas, balki uni qanday amalga oshirishi, unga erishish uchun nimalarga qodir bo'lishi muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Qaror qabul qilish bu nafaqat qulay yechimlardan eng maqbul bo'lganini tanlash, balki yuzaga keladigan ziddiyatlarni iroda kuchi bilan hal etish, sharoit taqozo qiluvchi faollikni, qiyinchiliklarni yengishda ruhiy qat'iylilikni namoyon qila olish bilan bog'liq murakkab vaziyatdir.

Zarur darajadagi faollik va tashabbuskorlikni namoyon qilish, o'ziga nisbatan talabchan bo'lish irodaviy xislatlar asosida yuzaga keluvchi maxsus sifatlardir. Indivud tomonidan o'zining butun irodasini ishga solib mas'uliyat bilan kirishadigan aynan, mana shunday faoliyat jarayonida shaxsning rivojlanishi amalga oshadi.

Bir vaqtning o'zida shaxs faoliyati yoki muloqotida uning hissiyotlariga javob bermaydigan omadsizlik, ishonchsizlik kabi vaziyatlarda ham o'z faolligini namoyon qilishi mumkin. Bunday vaziyatlarda o'z-o'zini boshqarish bilan bog'liq omil o'z ta'sirini ko'rsatadi. Bu kabi vaziyatlarni baholovchi sifatida subyektning o'zi va uning subyektiv baholash mezonlari yuzaga chiqadi.

Qadriyatli-hissiy obrazlarda ijtimoiy hodisalar va yo'llanmalarning axloqiy mezonlarning asosida yotuvchi axloqiy ahamiyati mujassamlashgan. Shaxs xulqi va faoliyati ham shu asosda muvofiqlashtirilib, tashkillashtirib boriladi.

Hissiy sifatlar yaratishda hamdardlik, ishonch, bag‘rikenglik, hozirjavoblik, o‘z-o‘zini hurmat, hamdardlik kabi ideallar me‘yorlari va undan og‘ishlar bilan bog‘liq ma‘naviy kechinmalar tavsifini shakllantirish lozim bo‘ladi.

Xulosa va takliflar

Bo‘lajak pedogoglarda tarbiyaviy munosabatlarni tashkil etish va boshqarishda yordam beradigan shart-sharoitlarni yaratishni ta‘minlash kerak. Ta‘limning samaradorligi va sifati ta‘lim va tarbiya jarayonlarining o‘zaro ta‘siriga bog‘liq. Binobarin, kasbiy qadriyatlarni shakllantirish muammolarini hal qilishda bu birgalikdagi jarayonlar ma‘lum birlikda bo‘lishi kerak. Shu bilan birga, bo‘lajak pedogoglarda tarbiyaviy munosabatlarni tashkil etish va boshqarish, ushbu jarayonlarning tarqoqligini bartaraf etish va bu imkoniyatlardan foydalanishga yetarli darajada ahamiyat berish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Maktabgacha ta‘lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-3261 son. 2018 yil 9-sentyabr.
2. Djanpeisova G.E. “Maktabgacha yoshdagi bolalarning elementar geometrik tasavvurlarini shakllantirish va rivojlantirish usullari”, Uslubiy qo‘llanma, T., 2017. - 175 b
3. Монтессори М. Мой метод. - М., Центрполиграф, 2011. - 414 с.
4. Полат Е. С. Педагогические технологии дистанционного обучения / Е. С. Полат, М. В. Моисеева, А. Е. Петров; под ред. Е. С. Полат. — М.: Академия, 2006.
5. Shodmonova Sh. Maktabgacha ta‘lim pedagogikasi. – T., Fan va texnologiya nashriyoti, 2008.- 147 b.